

KAROLINA OLSZAK-HÄUSSLER

HOMOLOGIA JAKO PODSTAWA PROFILOWANIA KRYMINALNEGO

THE HOMOLOGY ASSUMPTION AS A BASE OF CRIMINAL PROFILING

Streszczenie

Homologia to jedno z podstawowych założeń profilowania kryminalnego opartego na typologiach sprawców i przestępstw. Zakłada ona, że sprawcy popełniający podobne przestępstwa w podobny sposób posiadają zbliżone cechy. Niniejszy artykuł przedstawia przegląd dotychczasowych badań, które zmierzały do potwierdzenia tego założenia. Ich rezultaty w niewystarczający sposób dowodzą słuszności tej tezy, a ponadto świadczą, że istnieją ograniczone możliwości wykorzystywania taksonomii stworzonych w jednych regionach geograficznych do klasyfikowania przestępców i przestępstw w innych krajach. Wyniki te mogą ponadto wskazywać na niewielką praktyczną przydatność tego rodzaju typologii dla celów profilowania sprawców.

Jednym z podstawowych założeń profilowania kryminalnego jest teza, że sprawcy popełniający podobne przestępstwa w podobny sposób posiadają zbliżone cechy. Jest ono nazywane „homologią”. Termin ten został wprowadzony do teorii profilowania kryminalnego przez Mokrosa i Alisona w 2002 r.¹ Założenie to odgrywa dużą rolę zwłaszcza w tych metodach profilowania, które opierają się na różnego rodzaju typologiach. Najbardziej popularna z nich to rozróżnienie na sprawców zorganizowanych i niezorganizowanych

---

¹ A. Mokros, L.J. Alison, *Is offender profiling possible? Testing the predicted homology of crime scene actions and background characteristics in a sample of rapists*, „Legal and Criminological Psychology” 2002, Vol. 7, Nr 1, s. 26.

(zdezorganizowanych)². Możliwe są również podziały sprawców ze względu na różne tematy, takie jak ich motywacja, poziom kontroli, poziom agresji, sposób wyboru ofiary itp.³ Jednakże bez względu na fakt, czy użyta przez profilerę klasyfikacja opiera się na ograniczonej liczbie wywiadów z osadzonymi w zakładach karnych przestępcami (jak w przypadku zorganizowanych i niezorganizowanych sprawców zabójstw), czy też na szerzej zakrojonych badaniach statystycznych opartych na bazach danych takich jak ViCLAS⁴, mechanizm profilowania zwykle jest podobny i polega na zaliczeniu (najczęściej w oparciu o nie do końca jasno sprecyzowane przesłanki/kryteria) nieznanego sprawcy do jednego z typów i następnie przypisaniu mu cech, które są charakterystyczne dla danego typu.

Pomimo ogromnego znaczenia homologii dla profilowania kryminalnego została ona słabo dotychczas zanalizowana, a nieliczne badania w tym zakresie dały niejednoznaczne wyniki. Dlatego też najbardziej optymistyczne opinie w tym względzie mówią o umiarkowanym poparciu dla założenia homologii. Przy tym badania te miały głównie wymiar teoretyczny i polegały na szukaniu statystycznie istotnych zależności między danym typem przestępstwa oraz typem sprawcy lub poszczególnymi cechami sprawcy. Warto zatem przybliżyć najważniejsze z przeprowadzonych dotychczas badań, a niektóre z nich omówić szerzej. Wydaje się bowiem, że w profilowaniu szczególne znaczenie mają przyjęte metody badań, bardzo często eksperymentalne, liczebność badanych grup, dobór zmiennych itp., gdyż dopiero wiedza na ten temat pozwala właściwie ocenić rezultaty tych badań.

Dotychczas przedmiotem tego rodzaju analiz były podpalenia, przestępstwa seksualne, rozboje oraz kradzieże z włamaniem⁵.

Testowaniem założenia homologii w odniesieniu do sprawców przestępstw seksualnych zajmowali się House (1997)⁶, Davies, Wittebrood i Jackson (1998)⁷, Mokros i Alison (2002) oraz częściowo Vettor (2012)⁸.

---

² R. Ressler, A.W. Burgess, *Crime Scene and Profile Characteristics of Organized and Disorganized Murderers*, „FBI Law Enforcement Bulletin”, 1985, Vol. 54, Nr 8, s. 18–25.

³ Np. D.V. Canter, C. Bennell, L.J. Alison, S. Reddy, *Differentiating sex offences: a behaviorally based thematic classification of stranger rapes*, „Behavioral Sciences and the Law” 2003, Vol. 21, Nr 2, s. 157–174, D. Piotrowicz, *Wybrane problemy metodyki profilowania nieznanymi sprawców przestępstw*, [w:] *Profilowanie kryminalne* (red.) J. Konieczny, M. Szostak, Warszawa 2011, s. 44.

⁴ Violent Crime Linkage System.

⁵ Tymczasem wielu autorów twierdzi, że profilowanie jest szczególnie przydatne jedynie w niektórych typach zabójstw, seryjnych zgwałceń oraz wymuszeń.

⁶ J.C. House, *Towards a practical application of offender profiling: The RNC's criminal suspect prioritization system*, [w:] J.L. Jackson, D.A. Bekerian (red.), *Offender profiling: Theory, research and practice*, Chichester Wiley 1997, s. 177–190, (za:) B. Doan, B. Snook, *A Failure to Find Empirical Support for the Homology Assumption in Criminal Profiling*, „Journal of Police and Criminal Psychology” 2008, Nr 23, s. 62.

⁷ A. Davies, K. Witterbrood, J.L. Jackson, *Predicting the criminal record of a stranger rapist (Special interest series paper 12)*. London: Home Office Policing and Reducing Crime Unit, 1998, (za:) S.L. Vettor,

W 1997 r. House sprawdzał hipotezę, czy gwałciele, którzy różnią się między sobą w odniesieniu do przestępczych zachowań, mają odmienną przeszłość kryminalną. Wykorzystując analizę zachowania 50 gwałcicieli, opartą o skalowanie wielowymiarowe, testował hipotezę, czy w przypadku gwałcicieli, którzy przejawiają wysoki poziom zachowań kryminalnych podczas gwałtów (zachowania wskazujące na próby ukrycia tożsamości i uniknięcia zatrzymania), będzie bardziej prawdopodobne niż w odniesieniu do innych typów gwałcicieli (np. sadystycznych, agresywnych, pseudointymnych), że będą oni posiadali cechy świadczące o ich przeszłości kryminalnej (np. uprzedniej karalności). Badania nie potwierdziły tej hipotezy w odniesieniu do uprzedniej karalności. Także wyniki badań dotyczących siedmiu innych zmiennych związanych z kryminalną przeszłością były podobne dla przestępców, którzy popełnili wymienione wyżej cztery typy gwałtów⁹.

Odmienne wyniki badań otrzymali w 1998 r. Davies, Wittebrood i Jackson, analizując sprawę 210 obcych dla ofiary gwałcicieli. Rezultaty badań wskazywały, że przeszłość przestępczą gwałciciela można przewidzieć na podstawie jego przestępczego zachowania. Stosowanie zabezpieczeń, aby nie zostawić śladów papilarnych (np. rękawiczek), zostało powiązane z uprzednim aresztowaniem, najprawdopodobniej w związku z włamaniem. W stosunku do osoby, która przedsięwzięła tego rodzaju środki zabezpieczające istniało większe prawdopodobieństwo, że była wielokrotnym lub seryjnym przestępcą. Jeżeli takich środków nie stosowano, istniało trzykrotnie większe prawdopodobieństwo, że gwałciciel był jednokrotnym przestępcą. Zniszczenie nasienia wskazywało z czterokrotnie większym prawdopodobieństwem na uprzednie skazanie za popełnienie przestępstw seksualnych. Okradzenie ofiary oraz wejście przy użyciu siły wskazywały na uprzednią karalność za włamanie. Czynienie odniesień do policji oraz największa brutalność wskazywały na uprzednie skazania za przestępstwa z użyciem przemocy. Jednakże sami autorzy stwierdzili, że uzyskane rezultaty pozwalają jedynie na formułowanie przypuszczeń dotyczących gwałcicieli, które oparte są na podstawowych wskaźnikach odnoszących się do częstotliwości występowania pewnych danych w bazach policyjnych¹⁰.

W 2002 roku zagadnienie homologii w odniesieniu do przestępstw seksualnych było ponownie analizowane przez Mokrosa i Alisona, którzy przeprowadzili badania na próbie 100

Offender profiling: review, critique and an investigation of the influence of context, perception, and motivations on sexual offending, rozprawa doktorska, Szkoła Psychologii, College of Life and Environmental Sciences, Uniwersytet Birmingham 2011, s. 7, <<http://etheses.bham.ac.uk/3429/1/Vettor12PhD.pdf>>.

⁸ S.L. Vettor, *Offender profiling: review...*, s. 7–8, 147–150.

⁹ J.C. House, *Towards a practical application...*, s. 177–190, (za:) A. Mokros, L.J. Alison, *Is offender...*, s. 27.

¹⁰ A. Davies, K. Wittebrood, J.L. Jackson, *Predicting the criminal record...*, s. 7.

brytyjskich gwałcicieli obcych dla ofiary. Informacje o zachowaniu gwałcicieli zebrano na podstawie zeznań ofiar opisujących przebieg zdarzenia. W ten sposób do analizy zakwalifikowano 28 dychotomicznych zmiennych, które pochodziły z zeznań 139 ofiar-kobiet w wieku 16 lat i więcej. Zeznania te reprezentują przypadkową próbę pochodzącą z ponad 500 zeznań ofiar zawartych w policyjnej bazie danych. Do analizy treści zeznań użyto słownika opracowanego przez Heritage (1992)¹¹. Zmienne były kodowane jako występujące lub niewystępujące w zachowaniu sprawcy, jak np. próby całowania ofiary, kneblowania, zastraszania. Następnie porównano cechy sprawców, ustalone na podstawie policyjnych akt, do których należały: wiek w chwili popełnienia przestępstwa, rasa, zatrudnienie (zatrudniony, bezrobotny), typ zatrudnienia (wykwalifikowany, niewykwalifikowany), poziom wykształcenia, kwalifikacje, stan cywilny, uprzednie odbywanie kary więzienia lub aresztowanie, okoliczność, czy sprawca mieszka sam, czy z kimś, uprzednia karalność. Cechy te wybrano z dwóch powodów: z uwagi na ich dostępność w bazach policyjnych oraz ze względu na fakt, że sporządzane profile zwykle obejmują tego rodzaju informacje. W odniesieniu do uprzedniej karalności oddzielnie analizowano czyny popełnione jako osoba nieletnia oraz w życiu dorosłym. Obejmowały one następujące przestępstwa: kradzież i podobne, włamanie do mieszkania, włamanie do innego obiektu, drobna przemoc, poważna przemoc, spowodowanie szkody, sprowadzenie zagrożenia dla życia, naruszenie porządku publicznego/pijaństwo, przestępstwa drogowe oraz dot. środków lokomocji, posiadanie narkotyków, rozprowadzanie narkotyków, obnażanie się, napaść seksualna, zgwałcenie kobiety, przestępstwo seksualne przeciwko mężczyźnie. Metodologia badań opierała się na skalowaniu wielowymiarowym. W celu ustalenia zależności między zmiennymi wykorzystano jedną z odmian skalowania wielowymiarowego – analizę najmniejszych przestrzeni (*Smallest Space Analysis-SSA*). Dla każdego zachowania sprawcy wyznaczano centroid, a następnie umieszczano centroidy w trójwymiarowym modelu przestrzeni. Kolejnym krokiem było określenie położenia każdego centroidu w tej przestrzeni. Na tej podstawie sporządzano indeks zachowań gwałcicieli. Podobną procedurę stosowano w odniesieniu do zmiennych charakteryzujących sprawców zgwałceń. Następnie sprawdzano, czy zbieżność w dziedzinie przestępczego zachowania wiązała się z podobieństwem w innych dziedzinach, takich jak wiek, cechy socjodemograficzne oraz uprzednia karalność. Z uwagi na fakt, że w badanej próbie takich związków nie stwierdzono, autorzy doszli do wniosku, że założenie homologii jest zbyt uproszczone, aby stanowić podstawę profilowania.

---

¹¹ R. Heritage, *Facets of sexual assault: First steps in investigative classifications*. Niepublikowana praca magisterska, Wydział Psychologii, Uniwersytet Surrey 1992, (za:) A. Mokros, L.J. Alison, *Is offender...*, s. 30.

W 2012 roku Vettor, wykorzystując narzędzia statystyczne (m.in. metodę wielowymiarowej analizy wariancji oraz hierarchicznej analizy skupień), analizowała przestępstwa seksualne popełnione przez 102 mężczyzn, których ofiarami były kobiety w wieku powyżej 16 lat. Główny cel jej pracy stanowiło zbadanie, jaki wpływ na przestępstwa seksualne ma kontekst, postrzeganie oraz motywacja sprawców. Niewielką część swojej pracy poświęciła również założeniu homologii. Uzyskane przez nią wyniki wskazywały, że istnieje możliwość przewidywania wieku sprawcy na podstawie stopnia zadanych ofierze obrażeń oraz następstwa przestępstwa (czy sprawca dokonał zgwałcenia, czy morderstwa). Ponadto na podstawie następstwa przestępstwa można było przewidywać, czy sprawca pozostaje w związku, a na podstawie wieku ofiary i stopnia zadanych obrażeń uprzednią karalność sprawcy. Młodszy przestępca cechowali się większą agresją, w wyniku której częściej dochodziło do śmierci ofiary. Ponadto istniało większe prawdopodobieństwo, że sprawca gwałtu pozostawał w związku w chwili popełnienia przestępstwa, natomiast zabójca na tle seksualnym nie miał stałej partnerki¹².

Przedmiotem badań kilku autorów były również przestępstwa podpaień.

W 1998 Canter i Fritzon, posługując się metodą skalowania wielowymiarowego, analizowali 42 zachowania na miejscu przestępstwa wyodrębnione ze 175 spraw podpaień. Zidentyfikowali cztery odmienne rodzaje podpaień: instrumentalno-przedmiotowe (cel ukryty, czyn nastawiony na zniszczenie obiektu), instrumentalno-osobowe (cel ukryty, oddziaływanie na obiekt pośrednio wymierzone w osobę), ekspresyjno-przedmiotowe (wynik procesów emocjonalnych, czyn nastawiony na zniszczenie obiektu), ekspresyjno-osobowe (wynik procesów emocjonalnych, oddziaływanie na obiekt pośrednio wymierzone w osobę). Kolejna analiza przy użyciu metody skalowania wielowymiarowego dotyczyła 23 cech (np. istnienie historii zaburzeń psychiatrycznych, status ekonomiczny, uprzednia karalność) i pozwoliła wyłonić cztery tematy (typy): historia psychiatryczna, młody przestępca, nieudany związek, wielokrotny podpalacz. Analiza relacji między rodzajem przestępstwa oraz typami dostarczyła mieszane wsparcie dla założenia homologii. Autorzy wykazali znaczącą pozytywną zależność między ekspresyjno-osobowymi podpaleniami oraz historią psychiatryczną i nieudanym związkiem oraz znaczącą negatywną zależność między podpaleniami ekspresyjno-osobowymi i typem młodego podpalacza. Znaczące negatywne zależności zostały znalezione między podpaleniami instrumentalno-przedmiotowymi oraz historią psychiatryczną i nieudanym związkiem, podczas gdy odnotowano znaczącą

---

¹² S.L. Vettor, *Offender profiling: review...*, s. 148.

pozytywną zależność między typem instrumentalno-przedmiotowym i młodym podpalaczem. Ponadto podpalenia instrumentalno-osobowe wykazywały negatywną zależność z młodymi przestępcami i wielokrotnymi podpalaczami oraz istniała pozytywna korelacja między nimi i nieudanym związkiem. Badacze znaleźli również pozytywną zależność między podpaleniami ekspresyjno-przedmiotowymi a historią psychiatryczną i wielokrotnymi podpalaczami. Przytoczone wyniki jasno wskazują, że przestępcy popełniający różne typy przestępstw często mają takie same cechy. Na przykład zarówno podpalenia ekspresyjno-przedmiotowe, jak i ekspresyjno-podmiotowe są pozytywnie powiązane z historią psychiatryczną. Podobnie podpalenia instrumentalno-osobowe i ekspresyjno-osobowe były pozytywnie skojarzone z nieudanym związkiem. W rzeczywistości jedyne wyniki w badaniu Cantera i Fritzon, które dają wyraźne wsparcie dla założenia homologii, to pozytywne zależności między instrumentalno-przedmiotowym podpaleniem i młodym przestępcą oraz podpaleniem ekspresyjno-przedmiotowym i wielokrotnym podpalaczem¹³.

Häkkinen i inni w 2004 roku zbadali 189 przypadków podpażeń i przy pomocy skalowania wielowymiarowego zidentyfikowali cztery typy tego przestępstwa: instrumentalno-przedmiotowy, instrumentalno-osobowy, ekspresyjno-przedmiotowy, ekspresyjno-osobowy. Druga z analiz przy użyciu skalowania wielowymiarowego pozwoliła wyłonić następujące typy: nieletni, seryjny podpalacz, autodestrukcyjny podpalacz, przestępca. Po zbadaniu korelacji między rodzajami podpażeń oraz typami podpalaczy wykazano następujące zależności: pozytywną między podpaleniem ekspresyjno-osobowym oraz typem autodestrukcyjnym i negatywną między tego rodzaju podpaleniem a typem nieletnim. Podpalenia ekspresyjno-przedmiotowe były negatywnie skorelowane z typem autodestrukcyjnym a pozytywnie z typem podpalacza nieletniego. Wykazano umiarkowaną pozytywną zależność między podpaleniem instrumentalno-osobowym a typem autodestrukcyjnym oraz przestępcy. Ponadto między podpaleniem instrumentalno-osobowym a typem nieletnim istniała zależność negatywna. Natomiast podpalenia instrumentalno-przedmiotowe były pozytywnie skorelowane z typami: autodestrukcyjnym, przestępczym i seryjnym. Wyniki tego badania wskazują, że przestępcy dopuszczający się różnego rodzaju podpażeń często mają podobne cechy¹⁴.

---

¹³ D. Canter, K. Fritzon, *Differentiating arsonists: A model of firesetting actions and characteristics*, „Legal and Criminological Psychology” 1998, Vol. 3, Nr 1, s. 73–96, (za:) B. Doan, B. Snook, *A Failure to Find Empirical Support...*, s. 62–63.

¹⁴ H. Häkkinen, P. Puolakka, P. Santtila, *Crime scene actions and offender characteristics in arsons*. „Legal and Criminological Psychology” 2004, Vol. 9, s. 197–214, (za:) B. Doan, B. Snook, *A Failure to Find Empirical Support...*, s. 63.

W 2007 r. Woodhams i Toye sprawdzały założenie homologii na próbie 80 brytyjskich seryjnych rabunków handlowych¹⁵. Przy użyciu hierarchicznej analizy skupień 22 dychotomicznych zachowań na miejscu przestępstwa wyłoniono trzy typy złodziei. Pierwszy typ charakteryzował się impulsywnością, atakował cele niskiego ryzyka bez użycia broni, stosował przemoc, by zdobyć jakiegokolwiek dostępne mienie (*violent opportunist*). Typ drugi był bardziej profesjonalny, planował przestępstwo przed napadem na bankomaty, aby zdobyć pieniądze. Często posiadał broń palną, lecz rabunki rzadko kończyły się odniesieniem obrażeń przez ofiary (*organized risk taker*). Trzeci typ atakował zwykle cele niskiego ryzyka nocą, aczkolwiek można było odnaleźć pewne elementy planowania dotyczące używania zamaskowania. Niektórzy sprawcy tego typu byli agresywni i grozili ofiarom nożem, lecz nieliczni zadali jakiegokolwiek obrażenia (*bladed nocturnal planner*). Podobnie jak w przypadku innych badań nie znaleziono żadnego dowodu na występowanie różnic w charakterystykach przestępców popełniających trzy typy rabunków. W szczególności nie istniały żadne statystycznie istotne różnice między osobami popełniającymi różne rodzaje rabunków w odniesieniu do wieku, zatrudnienia, pochodzenia etnicznego, uprzedniej karalności oraz między odległością miejsca popełnienia rabunku od miejsca zamieszkania sprawców¹⁶.

W 2009 r. Tonkin, Bond i Woodhams znaleźli wsparcie dla założenia homologii, badając włamania do domów. Wyniki ich badań wskazały na istnienie zależności między ceną obuwia używanego przez sprawcę oraz bezdomnością i bezrobociem. Im droższe było obuwie, którego ślady odnajdywano na miejscu włamania, tym istniało większe prawdopodobieństwo, że sprawca był bezrobotny i pochodził z obszaru ubóstwa¹⁷.

Na osobne omówienie zasługują badania przeprowadzone w 2008 r. przez Doan i Snooka, którzy próbowali nie tylko przetestować założenie homologii, lecz również sprawdzić, jaką przydatność mają taksonomie przyjęte przez innych autorów w określonym regionie geograficznym dla profilowania w innych częściach świata¹⁸. Autorzy szukali odpowiedzi na następujące pytania:

---

¹⁵ Przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby użycia przemocy przeciwko obiektom handlowym, również filiom banków, bankomatom.

¹⁶ J. Woodhams, K. Toye, *An empirical test of the assumptions of case linkage and offender profiling with serial commercial robberies*, „Psychology, Public Policy, and Law” 2007, Vol. 13, Nr 1, s. 75–76.

¹⁷ M. Tonkin, J.W. Bond, J. Woodhams, *Fashion conscious burglars? Testing the principles of offender profiling with footwear impressions recovered at domestic burglaries*, „Psychology Crime and Law” 2009, Vol. 15, Nr 4, s. 327–345, (za:) S.L. Vettor, *Offender profiling: review...*, s. 9.

¹⁸ B. Doan, B. Snook, *A Failure to Find Empirical Support...*, s. 61–70.

- czy istniejące typologie opracowane na podstawie badań w jednym regionie mogą być używane do klasyfikowania przestępstw z innego obszaru?
- jeżeli taka klasyfikacja przestępstw jest możliwa, czy istnieje empiryczne wsparcie dla założenia homologii w nowym środowisku?

Materiał badawczy stanowiły sprawy podpażeń popełnionych w latach 1991-1995, pozostające we właściwości Królewskiej Nowofundlandzkiej Policji w St. John's oraz sprawy rabunków handlowych popełnione w latach 1978-2001 na tym samym obszarze.

Do stworzenia bazy danych 87 podpażeń wykorzystano słownik opracowany przez Cantera i Fritzon w 1998 r. W ten sposób wyłoniono 39 zachowań na miejscu przestępstwa (np. stosowanie środka przyspieszającego spalanie, podpalenie szkoły, przyniesienie materiału na miejsce przestępstwa) oraz 9 cech (np. wcześniejsze przestępstwa, uprzednia karalność za kradzież, historia kradzieży z włamaniem). Wszystkie zmienne kodowano dychotomicznie, jako występujące lub niewystępujące. Następnie w celu zakwalifikowania poszczególnych przypadków do typologii Cantera i Fritzon obliczano, na ile podobne były poszczególne sprawy do danego typu. W pierwszym wariacie przyjmowano, że podpalenie należy do danego typu, jeżeli procentowy udział cech charakterystycznych dla tego typu przewyższał procentowy udział cech właściwych dla pozostałych typów łącznie. W drugim wariacie podpalenie było zaliczane do tego typu, z którym wykazywało największe podobieństwo. Gdy nie było możliwe spełnienie tego kryterium, podpalenie zaliczano do typu mieszanego. W badaniu rozpatrywano następujące cechy dotyczące sprawcy: uprzednia karalność, wiek (nieletni lub dorosły), uprzednie leczenie psychiatryczne, uprzednie upomnienie w związku z kryminalnym zachowaniem (nieobejmujące oskarżenia), historia kradzieży, historia niszczenia własności, historia włamań, historia napaści, historia dotycząca niedotrzymania warunków nałożonych przez sąd lub warunków probacji oraz niestawienie się w sądzie. Zaliczenie podpażeń do określonego typu przy użyciu pierwszego wariantu obliczeń podobieństwa wykazało, że 76% było przypadkami mieszanymi. Około 6% spraw zostało zakwalifikowanych do typu instrumentalno-przedmiotowego i około 8% do typu ekspresyjno-osobowego. Żadne z podpażeń nie zostało sklasyfikowane jako typ instrumentalno-osobowy lub ekspresyjno-przedmiotowy. Zdaniem autorów wyniki te wskazują, że użycie typologii opracowanej w Wielkiej Brytanii nie jest zbyt użyteczne w odniesieniu do czynów, które miały miejsce w Kanadzie. Przyjmując bardziej liberalne kryterium obliczenia podobieństwa zastosowane w drugim wariacie, otrzymano następujące rezultaty: 9,2% podpażeń ekspresyjno-przedmiotowych, 28,7% instrumentalno-przedmiotowych, 28,7%

instrumentalno-osobowych, 32,2% ekspresyjno-osobowych i 1,1% mieszanych. Z uwagi na niewielką ilość podpaleń ekspresyjno-przedmiotowych oraz mieszanych typy te wykluczono z dalszej analizy. W odniesieniu do trzech pozostałych rodzajów podpaleń otrzymano następujące wyniki. Stwierdzono, że istnieją statystycznie istotne zależności między typem podpalenia oraz sześcioma cechami: uprzednią karalnością, wiekiem, leczeniem psychiatrycznym, uprzednim upomnieniem, niszczeniem własności oraz niedotrzymaniem warunków probationi lub niestawieniem się w sądzie. Nie znaleziono żadnych zależności między typem podpalenia a kradzieżą, włamaniem i napaścią. Jednocześnie badania wykazały, że osoby dopuszczające się podpaleń instrumentalno-osobowych i ekspresyjno-osobowych charakteryzowały się w podobnym stopniu uprzednią karalnością, upomnieniem oraz skazaniem za niszczenie własności. Wyłączne silne wsparcie dla założenia homologii stanowił fakt, że osoby dopuszczające się podpaleń ekspresyjno-osobowych były jedynym typem, który charakteryzował się uprzednim leczeniem psychiatrycznym i niedotrzymywaniem warunków probationi lub niestawiennictwem w sądzie. Natomiast sprawcy podpaleń instrumentalno-przedmiotowych jako jedyni z wysokim prawdopodobieństwem byli młodociani oraz zwykle nie posiadali kryminalnej przeszłości (uprzednich skazań, upomnień, aresztowań związanych z niszczeniem własności). Autorzy analizowali również założenie podobieństwa zachowania sprawców w odniesieniu do podziałów na podpalenia instrumentalne i ekspresywne lub wymierzone przeciwko przedmiotom lub osobom. W jej wyniku doszli do wniosku, że nie istnieją żadne rzeczywiste różnice dotyczące podstawowych cech przestępców dokonujących podpaleń instrumentalnych i ekspresyjnych. W odniesieniu do podziału na podpalenia wymierzone przeciwko przedmiotom lub osobom również nie odnotowano różnic między cechami przestępców.

Drugą część materiału badawczego stanowiły 177 sprawy rabunków handlowych. Autorzy użyli typologii opracowanej przez Alisona i innych, która dzieli przestępców rabunków handlowych na kowboi (rabunki chaotyczne, spontaniczne, z zastosowaniem oportunistycznej przemocy), bandytów (rabunki przypadkowe), ludzi Robina (rabunki nieimpulsywne, dobrze zaplanowane, taktyczne). Do zakwalifikowania danego rabunku do odpowiedniej grupy wykorzystano taką samą procedurę, jak w przypadku spraw dotyczących podpaleń. Pewnym utrudnieniem był fakt, że wśród zmiennych, którymi dysponowano w sprawach kanadyjskich, nie występowały niektóre zmienne użyte przez Alisona i innych (np. spośród dziesięciu cech kowboi tylko pięć było dostępnych w omawianym badaniu). Ostatecznie 75% rabunków zakwalifikowano do kowbojskich, 22% do bandyckich, 2% do

ludzi Robina oraz 1% jako mieszane. Z uwagi na niewielką ilość rabunków zakwalifikowanych do dwóch ostatnich kategorii do dalszej analizy wykorzystano jedynie sprawy rabunków kowbojskich i bandyckich. Ponadto do badania użyto czternastu cech charakteryzujących sprawców rabunków: (1) uprzednie aresztowanie, (2) historia aresztowań dotyczących własności, (3) uprzednie skazania, (4) posiadanie tatuażu, (5) wielokrotny przestępca, (6) uprzednie odbywanie kary więzienia, (7) historia aresztowań w związku z przemocą, (8) inne aresztowania, (9) uprzedni areszt dotyczący włamań, (10) uprzedni areszt dotyczący broni, (11) uprzedni areszt dotyczący rabunku, (12) uprzedni areszt związany z oszustwem, (13) wiek, (14) liczba dni od ostatniego aresztowania. Wystąpiły statystycznie znaczące zależności między typem rabunku a następującymi cechami: uprzednim odbywaniem kary więzienia, przemocą, bronią i rabunkiem. W przypadku porównania kowboi i bandytów istniało większe prawdopodobieństwo, że to bandyci odbywali wcześniej karę więzienia, byli uprzednio aresztowani w związku ze stosowaniem przemocy, bronią lub rabunkiem.

Autorzy podsumowują uzyskane wyniki w następujący sposób: „Profileryzy, zwłaszcza ci, którzy używają podejścia oparte na typologii, zakładają, że jest możliwe klasyfikowanie przestępstw do wzajemnie wykluczających się typów oraz że przestępcy, którzy popełniają podobne typy przestępstw, będą mieli podobne cechy podstawowe (i [...] że przestępcy popełniający różne typy przestępstw będą mieli różne cechy). Obecne studia nie zdołały znaleźć silnego empirycznego wsparcia dla żadnego z tych założeń”.

Z przedstawionych powyżej badań dotyczących podstawowego założenia profilowania kryminalnego, jakim jest homologia, wyłania się niezbyt optymistyczny obraz. Po pierwsze, pomimo ogromnego znaczenia homologii dla profilowania dokonano dotychczas niewielu badań tego zagadnienia. Po drugie, opisane badania różnią się między sobą w odniesieniu do wielkości próby, materiału źródłowego, rodzaju analizowanego przestępstwa i w związku z tym porównywanie uzyskanych wyników nastrocza dużych trudności, a często jest niemożliwe. Jedną z niewielu cech wspólnych dla tych badań jest wykorzystanie narzędzi statystycznych, w tym przede wszystkim skalowania wielowymiarowego. Jednakże pomimo użycia tej samej metody często uzyskiwano inne typy poszczególnych rodzajów przestępstw, czy też odmienne tematy. Przy tym nawet w sytuacji, gdy – jak to miało miejsce w przypadku podpalen – różni autorzy wyłonili takie same typy tego przestępstwa (Canter i Fritzon oraz Häkkänen i inni) oraz do pewnego stopnia zbieżne tematy (młody przestępca – nieletni, wielokrotny podpalacz – seryjny podpalacz), to dokonana przez nich analiza doprowadziła do

uzyskania rozbieżnych wyników. Przykładowo w badaniu Cantera i Fritzon wyraźnym wsparciem dla założenia homologii są pozytywne zależności między instrumentalno-przedmiotowym podpaleniem i młodym przestępcą oraz podpaleniem ekspresyjno-przedmiotowym i wielokrotnym podpalaczem. Tymczasem w badaniu Häkkänen i innych ustalono pozytywną korelację między nieletnim i podpaleniem ekspresyjno-przedmiotowym, natomiast podpalacz seryjny wspólny z przestępcą oraz typem autodestrukcyjnym był pozytywnie skorelowany z podpaleniem instrumentalno-przedmiotowym. Ponadto, jak wynika z analizy przeprowadzonej przez Doan i Snooka, powtórzenie badań innych autorów jest w praktyce bardzo trudne, gdyż przestępstwa tego samego rodzaju, jak np. zgwałcenia czy rozboje handlowe, wykazują różnice w zależności od regionu geograficznego, w którym zostały popełnione. Można przypuszczać, że odmienności mogą również wynikać z przedziału czasowego, z jakiego pochodzi próba wybrana do badań. Z uwagi na fakt, że liczba badanych przypadków była niewielka (nawet jeżeli analizę rozpoczynano w oparciu o więcej niż sto spraw lub sprawców, ostateczne wnioski często wyciągano na podstawie wyników odnoszących się do kilkudziesięciu przypadków), istnieje duże ryzyko, że uzyskane rezultaty są niereprezentatywne, zwłaszcza w skali globalnej. Tymczasem wśród osób zajmujących się profilowaniem kryminalnym (w tym również w Polsce)¹⁹ rozpowszechnione jest używanie typologii opracowanych w innych zakątkach świata. Szczególną popularnością cieszą się zwłaszcza klasyfikacje przestępstw i przestępców stworzone przez agentów FBI.

Kolejna kwestia, nad którą warto się zastanowić, to wymiar praktyczny uzyskanych wyników badań. Po pierwsze, badania, w których wykryto jakieś zależności między zachowaniem sprawcy lub cechami przestępstwa a typem lub cechami przestępcy, są bardzo nieliczne. Po drugie, w zasadzie tylko rezultaty otrzymane przez Davies i innych mogą stanowić pewną praktyczną wskazówkę (np. jeżeli sprawca zniszczył ślady nasienia, warto sprawdzić rejestr przestępców seksualnych, gdyż istnieje czterokrotnie większe prawdopodobieństwo, że był wcześniej karany za takie przestępstwa). Informacja, że podpalenia instrumentalno-przedmiotowe są pozytywnie skorelowane z młodym przestępcą, posiada mniejsze walory praktyczne, gdyż wymaga odkodowania (ustalenia, jakie są cechy podpalenia instrumentalno-przedmiotowego, a także co rozumiemy pod pojęciem „młodego przestępcy”) oraz porównania z rozpatrywanym konkretnym podpaleniem. Przy tym pojawia

---

¹⁹ M. Szaszkievicz, *Model opracowywania charakterystyki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstwa*, [w:] J.K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska (red.), *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanego sprawcy*, Kraków 2003, s. 177.

się pytanie, ile cech musi być tożsamy, żeby uzasadnione było przyjęcie, że danego podpalenia najprawdopodobniej dokonał „młody przestępca”?

Nieliczni autorzy, którzy dotychczas zajmowali się testowaniem homologii, podkreślają konieczność kontynuowania takich prac badawczych. Tymczasem, mając na uwadze ograniczenia przedstawionych wyżej badań, wydaje się, że należałoby się zastanowić, czy rzeczywiście mają one sens, czy możliwe jest uzyskanie reprezentatywnych wyników przynajmniej dla obszaru danego kraju, na ile byłyby one rzetelne i przydatne w praktyce²⁰. Opisane wyżej próby znalezienia potwierdzenia prawdziwości założenia homologii wskazują, że wykorzystywanie w tym celu narzędzi statystycznych jedynie nieznacznie przybliżyła nas w pożądanym kierunku.

Abstract

One of the fundamental assumptions in taxonomies based criminal profiling is a homology. The core of the homology is that similar offenders who commit similar offences would share similar traits. This paper presents a review of previous studies whose goal was to confirm this assumption. However, their results do not compellingly prove that this hypothesis is accurate. Furthermore these results indicate that taxonomies established to classify offenders and offences reflect the situation in their countries of origin and have only very limited value when assessing the situation pertaining to a different geographical region. These results may also lead to the more general conclusion that such taxonomies have a little practical usefulness in criminal profiling.

---

²⁰ K. Fritzon, R. Doley, K. Hollows porównywały zachowania sprawców podpałek w Wielkiej Brytanii i w Australii. Uzyskane wyniki wskazują, że istnieją różnice w sposobie dokonywania podpałek między obydwojoma krajami, wynikające z uwarunkowań środowiskowych, K. Fritzon, R. Doley, K. Hollows, *Variations in the Offence Actions of Deliberate Firesetters. A Cross-National Analysis*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2014, Vol. 58, Nr 10, s. 1150–1165.